

BİR ELÇİNİN MASRAFI: HACI HAN ÖRNEĞİ

The Expense Of An Envoy: Example Of Haji Khan

Öğr. Mohammed A. M. YASİN

Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Bölümü, Ankara/TÜRKİYE

ÖZET

Osmanlı Devleti'ne gelen elçiler sınıra dâhil olduğu andan itibaren bir mihmandar tayin edilir ve onun refakatinde İstanbul'a getirilirlerdi. 1736 yılında İran tahtına oturan Avşar Türklerine mensup Nadir Şah, uzun müddetten beri süren Osmanlı İran savaşını sona erdirmek, şahlığını tanıtmak ve Caferi mezhebini beşincimezhep olarak kabul ettirmek için çeşitli tarihlerde elçilerini İstanbul'a göndermeye başlamıştır. 1741 yılında Caferi mezhebi meselesini çözüme kavuşturmak için gönderilen "Han" rütbesindeki son elçi "Hacı Han", Osmanlı diplomatik kaideleri gereğince sınırda karşılanmış, ihtişamlı törenlerle İstanbul'da en iyi şekilde ağırlanmıştır. Hacı Han'ın masrafları da diğer elçilerin masrafları gibi Osmanlı arşiv belgelerine detaylı bir şekilde yansımıştır. Söz konusu belgeler incelendiği zaman Osmanlı Devleti'ne bir elçinin maliyeti açıkça görülmektedir. Bu çalışmada 1741-1742 yılları arasında İstanbul'a elçi olarak gelen Hacı Han'ın Osmanlı Devleti'ne olan masrafları ele alınarak incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Hacı Han, Elçinin Masrafı, Nadir Şah.

ABSTRACT

The ambassador who came to the Ottoman Empire was appointed a host and brought to Istanbul under his escort from the moment they were included in the border. In 1736, Nadir Shah from Avşar Turks, who sat on the throne of Iran, began to send his envoys to Istanbul on various dates to end the long-lasting Ottoman Persian War and also to introduce his Shah and Jafari sect as the fifth sect. The Last Envoy to the rank of "Khan", who was sent to settle the Jafari sect in 1741, was welcomed from the border following the Ottoman diplomatic rules, and was best hosted in Istanbul with magnificent ceremonies. The expenses of Haji Khan, like those of other envoys, are reflected in the Ottoman archival documents in detail. When the documents are examined, the expense of an envoy to the Ottoman Empire is apparent. In this study will try to examine the costs of the Ottoman Empire to Haji Khan who came to Istanbul as an envoy between 1741 and 1742.

Keywords: Haji Khan, Envoy's expense, Nadir Şah.

EXTENDED SUMMARY

There isn't much available information about the life of Haji Khan, who was appointed as an envoy by Nadir Shah, except that he was the chief of the engine of Nadir Shah's Army. It is only known that he was a commander in the army of Nadir Shah, participated in Kandahar and India military expedition along with him, and commanded a significant part of the army.

Haji Khan took over this duty in 1740 upon the death of the envoy sent to the Ottoman Empire by the request of Nadir Shah Jafari sect to accept the fifth sect and to assign it as a pillar in the Kaaba.

When Haji Khan came to the Ottoman lands for this purpose, he proceeded to Istanbul via the right tributary route of Anatolia with the accompaniment of Derviş Mehmet Aga. During this journey from Kirkuk to Üsküdar, the envoy Haji Khan and his entourage paid 115,000 cents, and this money was paid from the Treasury. The food and supplies to be given to the embassy delegation were exchanged for an offering of the district people on the route. All costs for meeting and hosting the embassy delegation were recorded in the relevant books.

Since the Ottoman Empire wanted to show greatness and generosity of the state, the embassy delegation was welcomed in the best manner. When the delegation arrived in Anatolia, the Beylerbeyi of the Anatolian province went to the site of the embassy delegation with 1000 cavalry, 1000 infantry, and other soldiers and welcomed the envoy Haji Khan and his entourage. In addition to many gifts and were given 1000 cents as a treat. In the same way, when they entered Istanbul, they organized banquets and ceremonies and sent flowers and fruits. These activities were expensed as compensation amount to 7810akce.

Besides, 27.706 akce expenses were incurred for the bedding needs of the embassy delegation, mainly tents and other bedding materials were provided. Furthermore, the running cost of the embassy and basic transportation materials, especially horses and cars, to ensure that the delegation will not suffer any difficulties during its arrival in Istanbul.

The embassy delegation arrived in Istanbul about 9 months after leaving Iran. During the voyage to Istanbul, his entourage, the 10 elephants he brought with him, and the daily expenses for his janitor were calculated and covered from the Treasury. The expenses of the elephants' foodwere also recorded in the expense book for the envoy. According to this book, the cost of the daily determination for elephants was 2995 cents and a total of 6000 cents were spent.

On the other hand, houses and mansions were rented both during the journey of the envoy Haji Khan and his entourage to Istanbul and during his residence in Istanbul. 2077 cents were spent on renting. These households were also covered by the state.

However, Nadir Shah's requests through his envoy Haji Khan were not accepted by the state-I Aliye and he asked the Sultan for permission to return to his country. After obtaining permission, he was asked to stay in Istanbul for 40 more days, after the banquet and gifts were given to Haji Khan in July 1741, he started his journey back to Iran from the Üsküdar Pier.

In order not to charge the expenses to be paid during Haji Khan's journey to the same districts, it was requested to use the left arm route of Anatolia on the way back and a notice was sent to meet the needs of the districts on this route. The basic needs of the embassy delegation, which returned to its country with the accompaniment of Derviş Mehmet Aga, other than food and supplies, were also met by the state. During the return journey of the embassy delegation, the cost of the 9 visited places amounted to 6023,5 cents 7 akçe.

The Ottoman State behaved in a manner befitting the greatness and generosity of the state in welcoming Haji Khan. It was desirable to show the generosity of the state, which did not only feed the envoys, but also to meet all their needs including rose water, ginger and various spices. Haji Khan expressed his gratitude for the state's treats when he asked for permission for his return trip.

1.GİRİŞ

Tarihi kaynaklarda Hacı Han'ın doğumu, yetişmesi ve ölümü gibi bilgiler bulunmamaktadır. Fakat yine de bu çalışmada kaynaklardan edinilen birtakım bilgilerden Hacı Han'ın hayatı hakkında birtakım değerlendirmeler yapılmaya çalışılacaktır. Han sıfatında olan elçi hakkında en ayrıntılı bilgi veren kaynak MehmanSüleymanov'un "Nadir Şah" adlı eseridir. Nadir Şah'ın Hacı Han'ı elçi olarak tayin etmesi ile ilgili bilgiler, Sultan I. Mahmud'a gönderdiği Farsça namede bulunmaktadır. Bu eserin adı "Hacı HanHorosani(Çarkçıbaşı) Çarhçıbaşı" olduğu görülmektedir(BOA.TSMA.E.0759). Farsça sözlükte Çarkçıbaşının manası Çarkçı birliği kuvvetlerinden sorumlu olan komutan anlamına gelmektedir (Willem, 1387: 344-345). Hacı Han'ın Çarkçıbaşı lakabının sebebi bu görevinden gelmektedir.

Çarhçıbaşı (Çarkçı) kelimesi Farsçadaki "Mukaddimet'ül Cayış" ifadesinden ortaya çıkmıştır. Çarhçıbaşı (Çarkçı) kelimesi ordunun darbe devriye birliği olan "çarkçı" kelimesine bu birliğin komutanı anlamında "başı" ifadesinin getirilmesiyle oluşmuştur. Çarkçı başları darbe, devriye ve ordu kanadı komutanı idiler. Öncü kuvvetlerin arkasında yer almaktaydılar. Geri çekilmede çarkçı komutanlarına ordunun arkasından gelmeleri, gündüz ihtiyatlı davranmaları ve gece ordunun yarım fersah önünde beklemeleri için emir verilirdi. Ordunun ilerleme zamanında, süvari, piyade ve tüfekçilerden oluşan çarkçı komutanlarının yarım fersah ordudan önde olması ve her gün bu komutanlardan birisinin nöbetle *karavul* bekçiliği yapması gerekmektedir (Münşi, 1377: 999).

Hacı Han'ın Nadir Şah'ın ordusunda çeşitli görevler üstlendiği ve hemen hemen Nadir Şah'ın yaptığı bütün Doğu seferlerine iştirak ettiği kaynaklar doğrultusunda anlaşılmaktadır. Hatta Hacı Han, 1736 yılının Kasım ayının sonlarında Nadir Şah'ın Kandahar'a yaptığı sefere katılıp, ordunun sağ kanadında bulunan 12 bin askere dahi kumandanlık yapmıştır(Mehman, 2010: 317). Aynı zamanda Nadir Şah'ın Hindistan'a yaptığı seferde bulunup, ordunun önemli bir kısmını yönetmiştir. Nadir Şah'ın Hindistan seferlerinin detayları kaynaklara açıkça yansımıştır. Buna göre Nadir Şah'ın sefere çıktığı sırada ordusunun bileşimi şu şekildedir:

- 1- Tüfekli piyadeler, 60000
- 2- Mızrak ve kılıçlı süvariler, 31000
- 3- Nadir Şah'ın atlı muhafızları, 5000
- 4- Topçular, 5000
- 5- Taşımacılar, 2000.

Piyadeler kısmı 60000 kişi 60(her alay bin nefer) alaydan oluşmuştur. Hacı Han'ın komutanlığı altındaki 4 alay(4000 nefer) öncü ve istihbarat işlerinden sorumlu idi(Mehman, 2010: 334). Ayrıca Nadir Şah 1738 yılının Aralık ayının başında Lahor şehrine sefer hazırlığı yaparken Hacı Han ordudan bir grup süvarinin başına geçmiş Babürlü kuvvetleri ve Lahor şehri hakkında bilgi toplamak için göreve çıkmıştır(Umut, 2018: 50). Nadir Şah'ın ordusu Lahor'a yaklaştığında, orduya Ravi Nehri engel oluşturmıştır. Nehir ve nehirden nasıl geçileceği hakkında keşif grubundan gelen raporların birbirleriyle çelişmesi üzerine, bu defa yine sağlam ve doğru bilgi toplamak için Nadir Şah Hacı Han'ı görevlendirmiştir. Hacı Han emrindeki bir bölükle gidip üzerine düşen görevi yerine getirmiştir(Umut, 2018: 50-51). Lahor'da meydana gelen Kernal Savaşı'na katılan Hacı Han'ın komutasındaki süvari birlikleri, Nadir'in ordusuna karşı Lahorlularının yaptığı saldırıyı karşılayarak orduyu korumuş ve ordunun nehirden geçebilmesini sağlamıştır(Umut, 2018: 50)

Nadir Şah Kernal Savaşında 90,000 kişiden oluşan ordusunu dört bölüğe ayırmıştır;

- 1- Ağır toplarla birlikte ağır silahlı süvariler.
- 2- Topçu taburu.
- 3- Piyadeler ve bağlı yardımcı kuvvetler.
- 4- Hacı Han'ın yönettiği Hassa askerleri ve bir kısım bağlı kuvvetler(Nurullah, 1393: 79).

Hacı Han'ın ölüm tarihiyle ilgili elimizdeki kaynaklarda her hangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Nazif Efendi İran sefaret namesinde bulunan malumata göre, Osmanlı elçilik heyeti barış antlaşması için H. 6 Şaban 1159/ M. 24 Ağustos 1746'da İran'a gittiğinde elçilik heyetini karşılayan ve Nadir Şah'ın bulunduğu yere getirmekle görevlendirilen Hacı Han idi(Adnan, 1999: 22) Yani Hacı Han'ın bu tarihe kadar hayatta olduğu bilinmektedir.

1739 yılında Nadir Şah'ın Osmanlı Devleti'ne Caferi mezhebini beşinci mezhep olarak kabul ettirmesi için Ali Merdan Han'ı elçi olarak İstanbul'a göndermeye karar vermiştir(BOA.A.DVNS.NMH.d.00007). Elçilik heyeti İran sınırından çıkmış İstanbul'a giderken Sivas üzerinde elçi Ali Merdan Han vefat etmiştir. Müzakereleri yürütecek olan elçinin vefat etmesi üzerine Nadir Şah,yeni bir elçilik heyeti göndermeye karar vermiştir. Bu amaçla 1740 yılında Hacı Han'ı kalabalık bir maiyetle elçi olarak yollamıştır. Nadir Şah, Hacı Han aracılığıyla nameler göndermiştir. Bu namelerde Nadir Şah, Sultan I. Mahmud'a Hindistan'ı zabtettiğini anlatmış, Caferi mezhebinin de beşinci mezhep olarak kabul edilmemesi ve Kabe'de bir rükn tahsis edilmemesinin sebebini sormuştur(BOA.TSMA.E.759). Elçi Hacı Han maiyetiyle birlikte İran'dan çıkıp Musul sınırına vardığında, Bağdat valisi Ahmed Paşa'ya elçilik maiyetinin hangi güzergah üzerinden gelmesi gerektiği hakkında bir emir gönderilmiştir. Heyet H. Rebiüllaahir 1153/ M. Haziran 1740 tarihinde Bağdat'a ulaşmış ve elçinin mihamdaları olan Derviş Mehmed Ağa gelinceye kadar Bağdat'ta bekletilmiştir. Hacı Han ve maiyeti Bağdat'tan çıktıktan sonra Diyarbakır-Raha-Halep sınırına varınca Anadolu'nun sağ kol güzergâhı üzerinden İstanbul'a gönderilmesi emredilmiştir(BOA.C.HR.00002.00093). Çünkü bu güzergâh üzerinde daha fazla vezir unvanlı paşa vardı. Bunlar elçilik heyetinin masraflarının temin edilmesini ve güvenliğinin sağlanmasını kolaylaştırmış olacaktı (Külbilge, 2010: 268).

Arşiv belgelerinde bulunan bilgilere göre Hacı Han'ın elçilik heyetinin Osmanlı topraklarına girdiği andan İstanbul'a gelişine kadar heyete verilen günlük tayinatları ve geçtikleri menzilleri takip etmek mümkündür¹. Hacı Han ve maiyeti Osmanlı sınırına girdikleri anda heyetin mihamdaları olan Derviş Mehmed Ağa'ya emir verilmiştir. Bu emir gereğince Hacı Han ve maiyeti Bağdat ve Musul sınırlarını geçtikten sonra Diyarbakır üzerinden gitmeyip Nusaybin'den Rakka ve Halep üzerinden Anadolu'nun sağ kolunu kullanarak İstanbul'a ulaştırılması istenmiştir(BOA.C.HR.00002.00093). Arşiv belgelerinden anlaşıldığı üzere Heyet uzun bir yolculuktan ve İran'dan çıktıktan yaklaşık 9 ay sonra, H. 18 Zilhicce 1153/M. 6 Mart 1741 tarihinde Fenerbahçe'den Üsküdar'a geçirilmiştir. Üsküdar'da 6 gün misafir edilmiş ve kış mevsimi olduğu için günlük tayinatlarının yanında yakacak ihtiyaçları da verilmiştir. Hacı Han H. 25 Zilhicce 1153 / M. 13 Mart 1741 tarihinde iki yıl önce gelmiş olan ve Üsküdar'da ikamet eden İran elçisi Oğuz Ali Han'la birlikte ilk olarak Eyüp surdışınadaha sonra da gümrük müdürünün çiftliğine yerleştirilmiştir(Baron Joseph Von: 27). Hacı Han ve maiyeti müzakereleri yürütmek için İstanbul'da

¹Elçi Hacı Han ve maiyetinin kerkük - Musul - Diyarbakır - Siverek - Urfa - Birecik - Halep - Antakya -İskenderun - Payas - Kurtkulağı - Misis - Adana - Ereğli - Karapınar - Konya - Ilgın - Akşehi r- Argıt- Bolvadin - İshaklı - Bayat - Hüsrevpaşa - Bardakçı - Seyitgazi - Akviran - Eskişehir - Söğüt - Bilecik - Lefke - Bayırköy - Sapanca - İznikmid - Gekbuze üzerinden İstanbul'a ulaştığı anlaşılmaktadır. Bkz. BOA. D.BŞM. D, 02423, s.3-18.

kaldığı 122 gün süre içerisinde bütün masrafları devlet tarafından karşılanmış(BOA.C.HR.00116.05793.001), hatta elçi Hacı Han kendisine gösterilen saygı için çok memnun kalmış, memnuniyetini bizzat mihmandarı Derviş Mehmet Ağa'ya ifade etmiştir(BOA.C.HR.00011.0520.001)Ek: 1

2.ELÇİLİK HEYETİNE VERİLEN TAYİNATIN MASRAFLARI

İran elçisi Hacı Han'ın kalabalık bir maiyetle gelmekte olduğundan haberdar olan Bağdat valisi Ahmed Paşa, durumu İstanbul'a bildirerek gerekli talimatı almıştır(Şemdanizade, 1976: 103). Bunun üzerine Çavuşbaşı Derviş Mehmed Ağa mihmandar olarak tayin edilip, elçiyi ve maiyetini İstanbul'a getirmekle görevlendirilmiştir(BOA.C.HR.00022.01070.001; BOA.AE.SMHD.İ.00103.07280). Elçi Hacı Han'ın İstanbul'a yolculuğu sırasında maiyeti ve yanında getirdiği 10 fil ile hademesi için günlük tayinatının hesaplanarak hazine-i amire'den 6000 kuruşluk masraf yapılmıştır(BOA.C.HR.00002.00093.001).

Tablo: 2.1. Elçi Hacı ve Maiyetine İstanbul'a Gelirken Verilen Günlük Tayinatı(BOA.C.HR.00186.09267)Ek: 2

Cinsi.	Miktarı.	Fiyatı	Toplam
Ekmek	800 kıyye	2 para	40 kuruş
Et	500 kıyye	--	--
Pirinç	550 kıyye	8 para	110 kuruş
Rogan-i sade	137,5 kıyye	0,3 akçe	50,5 kuruş
Kuzu	10 adet	120 akçe	10 kuruş
Tavuk	35 adet	15 akçe	4,5 kuruş
Yumurta	150 adet	150 akçe	1,25 kuruş
Nohut	12 kıyye	9 akçe	108 akçe
Peynir	30 kıyye	30 akçe	7,5 kuruş
Yoğurt	100 kıyye	6 akçe	5 kuruş
Tuz	30 kıyye	3 akçe	90 akçe
Şem-i rogan	20 kıyye	33 akçe	5,5 kuruş
Un	120 kıyye	6 akçe	6 kuruş
Süt	20 kıyye	6 akçe	120 akçe
Şeker	60 kıyye	180 akçe	90 kuruş
Nebat	10 kıyye	180 akçe	15 kuruş
Kelle şeker	12 kıyye	180 akçe	18 kuruş
Kahve	16 kıyye	180 akçe	24 kuruş
Karanfil	90 dirhem	6 akçe	4,5 kuruş
Kakule	150 dirhem	6 akçe	7,5 kuruş
Tarçın	300 kıyye	6 akçe	15 kuruş
Zencefil	90 dirhem	1 akçe	90 akçe
Kimyon	150 dirhem	0,5 akçe	75 akçe
Fıstık	9 kıyye	120 akçe	9 kuruş
Kışniş	9 kıyye	30 akçe	2 kuruş
Badem	9 kıyye	60 akçe	4,5 kuruş
Bal mumu	12 kıyye	150 akçe	15 kuruş
Nişasta	9 kıyye	15 akçe	135 akçe
Sirke	20 kıyye	6 akçe	120 akçe
Nargile tütünü	40 kıyye	180 akçe	60 kuruş
Safran	50 dirhem	12 akçe	5 kuruş
Sabun	5 kıyye	60 akçe	2,5 kuruş
Limon suyu	4 kıyye	Akçe	120akçe
Gül suyu	1 kıyye	120 akçe	120 akçe
Bal	30 kıyye	40 akçe	60 kuruş
Soğan	30 kıyye	3 akçe	90 akçe
Arpa	2200 kıyye	0,5 kuruş	1100 kuruş
Saman	150 kantar	3 kuruş	450 kuruş
Odun	800 batman	3 kuruş	2400 kuruş
Genel toplam			4,531 kuruş

Elçi Han ve maiyetinin Osmanlı Devleti sınırına ayak bastığı andan itibaren İran'a dönene kadar bütün masrafları Osmanlı Devleti tarafından karşılanmıştır. Arşiv belgelerine göre Elçi Han ve maiyeti için harcanan masrafın kayıtları tutulmuştur. Heyetin Kerkük'ten itibaren günlük ihtiyaçları elçilik heyetine mihmandar olarak tayin edilen Derviş Mehmet Ağa tarafından temin edilmiştir. Derviş Mehmet Ağa, Kerkük'ten Üsküdar'a kadar elçi Hacı Han ve maiyeti için 115,000 kuruş masraf etmiş, harcanan bu para hazine-i amire'den ödenmiştir(BOA.D.BŞM.d.2423,s.20). Elçi Hacı Han ve maiyetine verilen yiyecek ve

zahire mihmandar Derviş Mehmet Ağa tarafından güzergâhtaki kaza ahalisinin tekaliflerine takas edilerek temin edilmiştir(BOA.C.HR.00020.00997.001).

Hacı Han ve elçilik maiyetinin konaklamasında bulunan her bir görevli için ayrı tayinat belirtilmiştir. Başmuhasibe Matbah Eminî Defterleri tarafından tutulan 11072 numaralı (Defter-i Masraf-i Elçi Hacı Han) deftere göre Elçi Hacı Han ve maiyeti için harcanan masrafların kayıtları tutulmuştur(BOA.D.BŞM.MTE.d.1172.s.1). Tutulan kayıtlarda da Elçi Hacı Han'ın konaklamasında görevlendirilenlerin masrafları kayıt altına alınmıştır(BOA.D.BŞM.MTE.d.1172.s.4).

Tablo: 2.2. Elçi Hacı Han ve Maiyetinin Konaklamasında Görevlendirilenler İçin Verilen Günlük Tayinatın Masrafı(BOA.D.BŞM.MTE.d.11072.s.4)

	Nan Kıyye	Pirinç Kıyye	Rogan Kıyye	Koyun Adet	Odun Kantar	Arpa Kıyye	Saman Kantar	Tavuk Adet	Yumurta Adet
Çavuşbaşı	60	31	11	4	2	15	4	12	70
Çavuşlar	12	5	1,5	1	1	---	---	22	85
Konakçı	20	6	2,5	1	---	2,5	---	---	---
Zahireci	30	7,5	2,5	1	1	2,5	---	---	---
Mekkari	---	---	---	---	---	50	10	---	---
Toplam	122 Kıyye 6 kuruş	49 Kıyye 10 kuruş	17,5 Kıyye 9 Kuruş	7 Adet 24,5 kuruş	4 Kantar 12 kuruş	70 Kıyye 210 kuruş	14 Kantar 42 kuruş	34 Adet 5,5 kuruş	155 Adet 2 kuruş
Genel toplam 321 kuruş etmiştir.									

Elçi Hacı Han'ın yanında getirdiği fillerin yemlerinin masrafları da elçi için düzenlenen masraf defterine kaydedilmiştir. Bu deftere göre filler için verilen günlük tayinatın masrafı, saman; günlük olarak 149 kantar her bir kantarı 3 kuruştan 1,341, İstanbul arpası; günlük için 550 kıyye verilmiş, her bir kıyyesi 3 kuruştan 1,650, arak: 12 kıyye her bir kıyyesi 40 akçe, karşılığı 4 kuruş genel toplam 2,995 kuruş etmiştir(BOA.D.BŞM.MTE.d.11072.s.4).

3. MERASİM ve KARŞILAMA MASRAFLARI

Osmanlı Devleti'ne gelen yabancı elçiler Osmanlı Devleti sınırına dahil olduğu andan itibaren bir mihmandar tayin edilip ihtisamlı bir şekilde İstanbul'a getirilirlerdi. Elçilerin gelişi yolculukları sırasında yapılan karşılama törenleri devletin gücünü, şevketini ve cömertliğini temsil ediyordu(Mustafa, 2019, s. 169).Hacı Han ve maiyeti İstanbul'a yolculuğu sırasında Karaman eyaletine girdiğinde Derviş Mehmed Ağa Anadolu eyaleti beylerbeyine haber vererek Hacı Han'ın eyalet sınırındayken karşılanmasını emretmiştir. Anadolu eyaleti beylerbeyi 1000 süvari, 1000 piyade ve diğer askerlerle beraber elçilik heyetinin geleceği tarafa giderek elçi Hacı Han'ı ve maiyetini karşılamışlardır. Hacı Han bu alayla birlikte yemeklik mahalline getirilmiş ve kendisine yemek sonrasında iki gümüş eğerli donanmış at, maiyetindeki diğer han rütbesine sahip olanlara ayrı ayrı donanmış atlar hediye edilmiştir. Bunlara ilaveten kürk bahası olarak 1000 kuruş ikramda bulunmuşlardır(BOA.C.HR.00096. 04791.001).Hacı Han ve elçilik maiyeti İstanbul'a vardığında parlak bir törenle karşılanmış padişahın huzuruna çıkmadan önce ziyafetler verilmiş ve kaldıkları süre içerisinde iyi bir şekilde ağırlanmıştır. H. 12 Muharrem 1154/ M. 30 Mart 1741 tarihinde padişah ve sarayın ileri gelenleri tarafından elçi Hacı Han ve maiyetindekilere meyveler ve çiçekler gönderilmiş, kapıcıbaşı 8 tabla çiçek ve 40 sepet meyve yollamıştır. Gönderilen bu meyvelerin taşımıcılığını yapan 18 deveciye 45'erden 810 akçe, 6 kayıkçıya da 60'ardan 360 akçe verilmiştir. Ayrıca H. 20 Muharrem 1154/ M. 7 Nisan 1741 tarihinde elçilik heyetine bir kere daha 8 tabla çiçek ve 40 sepet meyve yollanmış, yukarıda olduğu gibi 18 deveciye 45'erden 810 akçe ve 6 kayıkçıya 60'ardan 360 akçe verilmiş, toplam 7,810 akçe karşılığı 65 kuruş masraf edilmiştir(BOA.C.HR.00084.02608.001).

4.YATAK ve YAKACAK MASRAFLARI

Elçi Hacı Han'ın yolculuk sırasında İstanbul'a ulaşabilmesi için Osmanlı sarayı tarafından bütün ihtiyaçları temin edilmiştir. Arşiv belgelerine göre Elçi Han için harcanan yatak masraflarının da kayıtları tutulmuştur. Bu kayıtlara bakıldığında keçe, taban, örme kıl, zincir, çul ve halat için 419,5 kuruş masraf edilmiştir(BOA.D.BŞM.d.02423,s.3). Başka bir belgede tutulan kayıtlarda Elçi Han'ın İstanbul'a gelişi sırasında temin edilen yatak malzemelerinin masrafları; iki direği köhne çit çadır 1 adet değeri 800, köhne çadır 1 adet değeri 380, köhne çadır 1 adet değeri 840, köhne çadır 6 adet değeri 1560, defa köhne çit çadır 1 adet değeri 540, köhne çadır ağaçları 100 adet değeri 660, köhne zengari çadır 1 adet değeri 390, defa zengari çadır 1 adet değeri 780, köhne matbah sandığı 2 adet değeri 180, köhne beyaz çadır 1 adet değeri

480, muşamma 2 adet değeri 480, köhne çit çadır 1 adet değeri 750, köhne çit çadır 1 adet değeri 420, demir mangarı 5 adet değeri 360, köhne çit çadır 1 adet değeri 480, defa köhne çadır 1 adet değeri 240, eritme 3 adet değeri 45, köhne çadır 1 adet değeri 420, defa köhne çit çadır 1 adet değeri 900, köhne çit çadır 1 adet değeri 1110, defa köhne çit çadır 1 adet değeri 920, köhne çerçe parçası 8 adet değeri 396, defa köhne çadır 1 adet değeri 300, beyaz ser çeşme 1 adet değeri 360, muşamma 1 adet değeri 420, köhne beyaz çadır 1 adet değeri 360, defa köhne çadır 1 adet değeri 1020, defa köhne çadır 1 adet değeri 900, köhne zengari çadır 1 adet değeri 180, zengarişebz çerçe 1 adet değeri 460, köhne çadır 3 adet değeri 1200, ağaç tokmak 1 adet değeri 15, muşamma ve kapalı bir direkli köhne oba 3 parça değeri 9360 akçe, toplam 27,706 akçe karşılığı 231 kuruş etmiştir(BOA. C.HR.00144.07199.001).

Osmanlı Devleti'ne gelen yabancı elçilere verilen tayinatlardan bir diğeri ise yakacak malzemeleri idi. Elçi Hacı ve maiyeti İstanbul'a geldiklerinde elçilik heyetine odun ve kömür temin edilmiştir. Sözü edilen yakacak malzemeleri Elçi Hacı Han içinbaşmuhassebe kalemi tarafından tutulan masraf defteri içinde yer almaktaydı. Arşiv belgelerinde gördüğümüz üzere Elçi Han ve elçilik heyetinin konaklamasında görevlendirilen kişilerin İstanbul'a gelirken konakladığı her menzilde verilen yakacak malzemelerinin cinsi, miktarı ve değeri kayıt altına alınmıştır(BOA.D.BŞM.MTE.d.11072.s.4). Bu kayıtlara bakıldığında Hacı Han ve elçilik maiyeti Ruha (Urfa) menziline konakladıklarında 13 günlük konaklama süresi için verilen yakacak malzemeleri şu şekilde belirtilmiştir:

Tablo:4.1. Ruha Menziline Elçilik Heyeti İçin Verilen 13 günlük Yakacak İhtiyaçları
(BOA.D.BŞM.MTE.d.11072.s.6)

Odun	Miktarı	Değeri
Elçilik heyeti için	100 kantar	
Çavuşbaşı için	2 kantar	
Zahireci için	1 kantar	
Çavuşlar için	1 kantar	
Genel toplam	1,352 kantar	4,056 akçe karşılığı 33,8 kuruş
Kömür	900 kıyye	25 kuruş
Şule	1625 adet	3,250 akçe karşılığı 28 kuruş etmiştir

Elçilik heyetine Ruha menziline verilen 13 günlük yakacak masrafı toplam olarak 86,8 kuruş etmiştir(BOA.D.BŞM.MTE.d.11072.s.4-6). Ruha menziline sonra Hacı Han ve elçilik maiyeti Döğeri menziline uğradıklarında 1 gün konaklamışlar, kaldıkları zaman zarfında yakacak ihtiyaçları temin edilmiştir(BOA.D.BŞM.MTE.d.11072.s.7). Elçilik heyeti için 100 kantar, çavuşbaşı için 2 kantar, zahireci ve çavuşlar için 1'er kantar odun verilmiş, genel toplam 104 kantarın kıymeti 312 akçe karşılığı 2,5kuruştur. Ayrıca belgede 50 kıyye kömür verildiği anlaşılmaktadır. Böylece 50 kıyye kömürün değeri de 8,4 kuruşetmektedir(BOA.D.BŞM.MTE.d.11072.s.7).

Hacı Han İstanbul'a yolculuğu sırasında Suruç menziline konakladığı 3 günlük süre için yakacak masrafı: elçilik heyeti için 100 kantar, çavuşbaşı için 2 kantar, zahireci ve çavuşlar için 1'er kantar odundur. Toplamda verilen 312 kantarın kıymeti 936 akçe bunun karşılığı ise 7,8 kuruştur, burada elçilik heyetine kömür verilmediği anlaşılmaktadır(BOA.D.BŞM.MTE.d.11072.s.8). Bundan sonra Hacı Han ve elçilik heyeti Birecik menziline 2 gün konaklamış, burada heyete yalnızca 200 kıyye kömür verilmiştir. Bu kömürün kıymeti ise 600 akçe karşılığı 5 kuruştur (BOA.D.BŞM.MTE.d.11072.s.9).

H. 18Zilhicce 1153/ 6 Mart 1741 tarihinde Fenerbahçe'den Üsküdar'a geçirilmiştir (BOA.C.HR.00116.05793.001). Üsküdar'da 6 gün misafir edilen heyete kış mevsimi olduğu için günlük yakacak ihtiyaçları olan 600 kıyye kömür ile 150 çeki odun verilmiştir. Sonrasında Hacı Han ve elçilik maiyeti Üsküdar'dan Topçular'a geçirilmiş ve burada da günlük yakacak ihtiyaçları olan 600 kıyye kömür ve 130 çeki odun temin edilmiş bunun yanı sıra Topçular'da kışın şiddetli olmasından dolayı tayin olunan kömür miktarına 400 kıyye zam yapılmıştır(BOA.C.HR.00116.05793.001). Hacı Han'a verilen günlük yakacak ihtiyaçları hesaplandığında 1600 kıyye kömürün değeri 4,800 akçe karşılığı 40 kuruş masraf edilmiştir (BOA.C.HR.00116.05793.001).

5.NAKLİYE VASITASI MASRAFLARI

Elçi Hacı Han ve maiyetinin İstanbul'a gelişi sırasında sıkıntı çekmemeleri için, Osmanlı Devleti sınıra dâhil olduğu andan itibaren İstanbul'a ulaşana kadar yolculuk sırasında ihtiyaçları olan tüm masrafları karşılanmıştır. Bu amaçla elçilik heyetinin yolculuk boyunca yiyecek, yakacak, yatacak malzemelerinin yanı sıra nakliye vasıtası olan araba, at, taşımacılık (Mekkâre) ihtiyaçları da görülmüştür

(BOA.C.HR.00116.05793. 001). Harcırah manasına gelen yol harçlığının ise, Osmanlıca belgelerde araba, taşımacılık veya bargir kirası, kayık ücreti gibi değişik adlar aldığı anlaşılmaktadır (Kütükoğlu, 1989: 230-231).

Elçi Hacı Han ve elçilik maiyetinin Bağdat'tan İstanbul'a varıncaya kadar bütün masrafları görülmüştür. Elçi Hacı Han, Bağdat sınırından Musul'a ve Musul'dan Nusaybin'e gelişi sırasında kullanılan nakliye vasıtası katır ve deve ücreti için 2300 kuruş Bağdat valisi Ahmed Paşa tarafından ödenmiştir (BOA.D.BŞM.d.02423,s.20). Elçilik heyeti İstanbul'a vardığında yapılan nakliye ücretinin kayıtları da tutulmuştur. Bu kayıtlara bakıldığında elçilik heyeti Üsküdar'a ulaşip 6 gün kalmış, kış mevsimi olduğundan kömür ve odun nakli için 20 adet kayık, günlük olarak 3 akçe odun yarıcıyla 5 akçe ırgatlara ödenmiştir. Bundan sonra Balat iskelesinden ve Bahçekapı'sından Topçular'a taşınan kömür ve odun ücreti için günlük olarak 30 akçe verilmiştir (BOA.C.HR.00116.05793.001). Ayrıca elçi Hacı Han ve maiyetinin H. 8 Muharrem 1154/ M. 26 Mart 1741 tarihinde Üsküdar iskelesinden Beşiktaş'a geçirilmeleri için 594 adet ateş ve at kayığı İstanbul Gümrük Emniyeti tarafından kullanılmış, at kayıklarına 5'er, ateş kayıklarına ise 4'er nefer bindirilerek Beşiktaş iskelesine geçirilmiştir. Kayıkların her birisine 30'ar akçe toplam da 17,820 akçe karşılığı 148,5 kuruş ödenmiştir (BOA.D.BŞM.d.3307).

H. 13 Safer 1154/ M. 30 Nisan 1741 tarihinde Hacı Han ve elçilik heyeti için Sa'dabad'da bir ziyafet düzenlenmiş, ziyafet yerine nakil edilecek 3 direkli çadır ve bazı malzemelerin nakledilmesi için arabacıbaşı kulları tarafından 20 adet öküz arabası temin edilmiştir(BOA.C.HR.00062.03090.001).Daha sonra çadırların Sa'dabad'dan mehterhaneye geri götürülmesi için 20 adet öküz arabası kiralanmış toplamda 40 araba için her birine 40 akçe verilmiş, toplam 1600 akçe karşılığı 13 kuruştan bir kuruş tenzil olunmuş, genel toplam olarak 12 kuruş ödenmiştir(BOA. C.HR.00062.03090.001).

Elçi Hacı Han'ın İran'a dönüş yolculuğu sırasında İstanbul'dan memleketine ulaşana kadar yüklerinin taşınması için 6 adet katır satın alınarak, 50 adet bargir temin edilmiştir. Temin edilen katırların her biri için 70 kuruş ödenmiş, toplam 420 kuruş etmiştir (BOA.MAD.d.21496.s.7), bargirlerin ücreti ise 2790 kuruş etmiştir. Bu masrafın elçilik heyetine tayin olunan mihmandar Derviş Mehmet Ağa'da bulunan miri paradan ödenmesi için imzalı ve mühürlü tezkere verilmiştir (BOA.MD.147. H.644.s.164).

6.KONAK MASRAFLARI

Elçi Hacı Han ve maiyetinin gerek İstanbul'a geliş yolculuğunda gerekse İstanbul'da ikamet ettiği süre içerisinde haneler, konaklar kiralanmıştır. Elçilik heyetinin ikamet ettiği yerin kira(BOA.D.BŞM.d.02514.s.3), tamir, bakım ve diğer masrafları devlet tarafından görülmüştür(BOA.D.BŞM.MTE.d.11072.s.5). Hacı Han ve maiyeti İstanbul'a gelirken geçirileceği menzillerin ağırlanmasına uygun duruma getirilmesi için özellikle konaklarda tamir işleri yapılmıştır. Bu işlerin masrafları ise Elçi Han için tutulan (Defter-i Masraf-ıElçi Hacı Han) masraf defterinde bulunmaktadır. Bu kayıtlara bakıldığında elçi Hacı Han ve maiyeti Urfa menzilinde konağa geçirildiğinde konak tamirden geçirilmiştir(BOA.D.BŞM.MTE.d.11072.s.5).

Tablo: 6.1.Elçi Hacı Han ve Maiyeti İçin Urfa'da Tamir Edilen Konak Masrafı (BOA.D.BŞM.MTE.d.11072.s.5)

Hizmet Birimi	Ödenen Para Birimi	Toplam
İrgat ustası	140 kuruş	140
Bakırcı	30 kuruş	30
Demirci	11 kuruş	11
Neccar (Marangoz)	62,5 kuruş	62,5
Baha terazü	5 kuruş	5
Boya	8 kuruş	8
Odun ve Saman İrgatları	170 kuruş	170
İrgatlar	21,5	21,5
Fil için	124 kuruş	124
Fil için	248 kuruş	248
Genel Toplam		820 kuruş etmiştir

Aynı defterde tutulan kayıtlarda Birecik menzilinde elçi Hacı Han ve maiyeti için tahsis edilen konak ikamete uygun olmadığından konağın tamirden geçirilmesine karar verilmiştir (BOA.D.BŞM.MTE.d.11072.s.9).

Tablo: 6.2.Elçi Hacı Han ve Maiyeti İçin Birecik'te Tamir Edilen Konak Masrafı(BOA.D.BŞM.MTE.d.11072.s.9)

Hizmet Birimi	Ödenen Para Birimi	Toplam
Irgat ustası	140 kuruş	140
Bakırcı	30 kuruş	30
Demirci	11 kuruş	11
Neccar (Marangoz)	62,5 kuruş	62,5
Terazü	5 kuruş	5
Boya	8 kuruş	8
Odun ve Saman Irgatları	170 kuruş	170
Irgatlar	21,5	21,5
Fil için	124 kuruş	124
Fil için	124,5 kuruş	124,5
Genel Toplam		696,5 kuruş etmiştir

Elçinin masraflarıyla ilgili bilgi veren başka bir defterde ise Elçi Han'ın İstanbul'da ikamet ettiği süre içerisinde konaklama ve hane kiralalarının masrafları tutulmuş, tutulan başmuhasebe kalemi defterine göre elçi Hacı Han ve maiyeti için Topçular'da kiralanmış hanelerin ücretleri kayda geçmiştir. Belgedeki bilgilere göre elçi Hacı Han ve maiyeti Topçular'daki konağa geçirildiğinde haneler kiralanmış, kiralanmış hanelerin ücreti H. 15Zilhicce 1153 H. 30 Rabiulevvel 1154 (M. 3 Mart - 15 Haziran 1741) tarihleri arasında 104 gün veya 3,5 aylık süre için 2077 kuruş etmiş, meblağın karşılanması için muhasebe-i evvel kaleminden hazine tezkeresi verilmiştir(BOA.D.BŞM.d.02514.s.3).

7.EİÇİ HACI HAN'IN İRAN'A DÖNÜŞ YOLCULUĞU

Elçi Hacı Han gelme amacını yerine getiremeyince kendisine mihmandar olarak tayin edilen Derviş Mehmed Ağa'ya İran'a dönmek istediğini bildirmiştir. Adet olduğu üzere elçiler kendi ülkesine dönmek istediği zaman önce padişahın iznini alması gerekirdi (Mustafa, 2019: 349). Bu sebeple elçi Hacı Han İran'a dönmek hususunda Padişahın fikrini sormak istemiştir. Bulunan arşiv belgelerinde elçi Hacı Han'ın İran'a dönüşü ile ilgili ayrıntılı bilgiler edinmek mümkündür. Bu belgelere göre Hacı Han mihmandar Derviş Mehmed Ağa'ya Osmanlı Devletinden duyduğu memnuniyeti dile getirir sonra İran'a dönmek için izin rica eder:

Belgenin Hacı Han'ın İran'a dönmek istediğini ihtiva eden kısmı şu şekildedir;

"...Bağdat havalisinden İstanbul'a gelince Devlet-i Aliyye'nin güne güne ikramlarını gördüm ve maiyetimde olan asker dahi az asker değil bu ikramlarından her vecihle şermende olduğumdan avdet istiyorum ve şah hazretleri dahi bu esnada Mogan'a gelmesi memul olmakla benim avdete hahişim bu hayırlı maslahatın bir gün evvel hitamıyla iki devletin müttehid olmasına ihtimam içindir ber-vech-i muharrer on on beş güne dek mi mezun buyururlar yoksa otuz kırk güne dek mi avdete murahhas ederler malumum olsun diyu bu mukaddematıserd eyledim demekle tekrar bu kulları kelama ağaz edip hanım ben efendimize ne güne cevap ile gideyim dediğimde yine keilem-i evveli misillü ben efendilerimizin reylerinden hariç hareket edemem beni ne zaman mezun ederlerse kendileri alemdir. Lakin vakt-i avdetimiz bizim dahi mukaddemce malumumuz olsa ki ona göre çayır tedariki ve sair tedarikimize mübaşeret olunsu deyü cevap verip bundan sonra yine Sadabad'da müşahede ettiği oyunların ve sazların medhlerineağaz edip ömrümüzde bu makule musannaatmüşahede ettmedikdeyü Devlet-i Aliyye'nin şan ve şükuhunumedh ve senada itra eylediklerin ağa-yımusa-ileyh kulları takrir etmiştir"(BOA.C.HR.00011.0520.001).

Elçi Hacı Han Sultan I. Mahmut'tan İran'a dönmek için izin aldıktan sonra belgeden anlaşıldığı gibi yaklaşık 40 gün İstanbul'da kalması istenmiştir (BOA. C.HR.00011.0520.001). Bundan sonra H. 18 Rabiulahir 1154/M. 3 Temmuz 1741 tarihinde Hacı Han'a ziyafet yapıldıktan ve hediyeler verildikten sonra Üsküdar iskelesinden geçirilerek yola çıkarılmıştır (Vak'anüvis, 2007: 709).

Elçi Hacı Han ve maiyeti yola çıkmadan önce hangi güzergâh üzerinden gideceği belirtilmiş ve İstanbul'dan İran sınırına kadar günlük ihtiyaçlarının karşılanması için uğrayacağı kazalara haber gönderilmiştir. Günlük ihtiyaçlarının maliyeti sadece bir güzergâhtaki kazalara yükletilmemesi için Anadolu'nun sol kol güzergahını takip ederek gitmeleri emredilmiştir. Üsküdar'dan Tokat'a Tokat'tan Erzurum'a Erzurum'dan Kars'a varıncaya kadar Hacı Han ve günlük ihtiyaçlarının temin edilmesi için maiyetine mihmandar Derviş olmak üzere memur saksoncubaşı ile bir neferyazıcı ve üç nefer çavuş görevlendirilmiştir (BOA.C.HR.00184.09183.001).

Hacı Han ve maiyetinin İran'a dönüş yolculuğu sırasında Anadolu'nun sol kol güzergâhını takip ederek İran'a ulaştığı anlaşılmaktadır. Elçi Hacı Han ve maiyeti İstanbul'dan İran sınırına kadar 21 menzilde konaklayacaktı. Bunlar, Üsküdar - Kartal – Gebze – Hereke – İzmit - Sapanca - Taraklı – Mudurnu - Bolu – Koçhisar - Tosya – Merzifon – Ladik – Niksar - Karahisar-ı Şarki – Kelkit – Aşkale – Erzurum – Kars – Tebriz(Yusuf, 1991: 127),güzergahları üzerinde bulunan kazalar ahalisinin tekaliflerine takas edilmek üzere Sultan I. Mahmut tarafından Derviş Mehmet Ağa'ya fermanlar gönderilmiştir(BOA.MKF.d.29599.s.2).Bunun gereğince gerekli hazırlıkların yapılması, tayinatın elçinin konaklayacağı menzillerde hazır bulundurulması(BOA.MKF.d.29599.s.2), güzergah üzerinde bulunan kazalardan tayinat toplanması için bir nefer divan-ı hümayun çavuşu görevlendirilmesi ve hizmetkari ile birlikte taraf-ı miriden yol harçlığı verilmesi istenmiştir(BOA.C.HR.00062.03080.001). Bunun üzerine elçilik heyetinin mihmandarı Derviş Mehmet Ağa tarafından tayinat satın alınmış ve lazım gelen bahaları rayiçleri üzere ashabına teslim edilmiştir(BOA.MKF.d.29599.s.2).

Hacı Han ve elçilik maiyeti için İran'a dönüş yolculuğu sırasında verilen tayinatın masrafı defter haline getirilmiştir. Bu deftere göre Mevkufat Kalemi Defterleri tarafından tutulan 29599 numaralı defterine göre Elçi Hacı Han ve maiyeti için İran'a dönerken farklı menzillerde verilen günlük tayinatının cinsi, miktarı ve fiyatlarının kayıtları tutulmuştur:

Tablo: 7.1. Elçi Hacı ve Maiyeti İran'a Dönerken Verilen Günlük Tayinatları (BOA.MKF.d.29599. s.2)

Cinsi	Miktarı	Fiyatı	Toplam
Kuzu	10 adet	60 para	15 guruş
Tavuk	35 adet	5 para. 1 akçe	4 guruş 25 akçe
Tuz	30 kıyye	2 para	1.5 guruş
Kahve	16 kıyye	80 para	32 guruş
Kemmun (kimyon)	150 dirhem	---	0.5 guruş
Sirke	20 kıyye	2 para	1 guruş
Asel (bal)	30kıyye	13 para	10 guruş
Tavuk	35 adet	5 para	4 guruş 25 akçe
Şem-i rogan	23 kıyye	17 para	9.5 guruş 35 akçe
Fülfül	1 kıyye	120 para	3 guruş
Fıstık	9 kıyye	80 para	18 guruş
Tembakü	40 kıyye	120 para	120 guruş
Soğan	30 kıyye	---	1.5 guruş
Yumurta	150 adet	3'ü 1 para	1 guruş 30 akçe
Dakik-i has (un)	120 kıyye	3 para	9 guruş
Karanfil	90 dirhem	2 para	4.5guruş
Kişniş üzümü	9 kıyye	10 para	20 guruş 30 akçe
Zafrann (sfran)	50 dirhem	4 para	5 guruş
Nohut	12 kıyye	4 para	1 guruş 24 akçe
Süt	20 kıyye	2 para	1 guruş
Kakule	150 dirhem	2 para	7.5 guruş
Badem	9kıyye	20 para	4.5guruş
Sabun	5 kıyye	20 para	2.5guruş
Peynir	30 kıyye	10 para	7.5 guruş
Şeker	72 kıyye	30 para	54 guruş
Tarçın	300 dirhem	2 para	15 guruş
Şem-i asel (balmumu)	12.5 kıyye	50 para	15.5 guruş 15 akçe
Ab-i limon (limon suyu)	4 kıyye	20 para	2 guruş
Yoğurt	100 kıyye	2 para	5 guruş
Nebat	30 kıyye	---	12.5 guruş
Zencefil	90 dirhem	---	1 guruş
Nişasta	9 kıyye	10 para	2.5 guruş 30 akçe
Gül-ab (gül suyu)	1 kıyye	40 para	1 guruş .
Toplam			376 guruş 7 akçe

Anadolu'nun sol kol güzergâhı üzerinden İran'a dönen Elçi Hacı Han ve maiyeti Osmanlı Devleti sınırında konakladığı son menzil Kars'tır. Burada verilen günlük tayinatlar ise şu şekildedir: 35 kıyye Guşt (et), 95 kıyye ekmek, 3 kile arpa, 3 kile pirinç, 5 kıyyerogan-i sade, 3 kantar saman, 3 çeki hatab (odun), 5 kıyye şem-i rogan verilmiştir(BOA.C.HR.00184.09183.001). Daha önce zikredildiği gibi elçi Hacı ve maiyeti geliş-dönüş yolculuğu sırasında günlük ihtiyaçlarının bir kısmı uğradığı kaza ahalisinin tekaliflerine takas edilerek, bir kısmı da satın alınarak, karşılanmıştır(BOA.MKF.d.29599.s.2). Heyet İran'a dönüş yolculuğu

sırasında uğradığı 9 menzilde kalınan gün sayısı 12 harcanan masraf 6023,5 gurus7 akçeyi bulmaktadır(BOA.MKF.d.29599.s.2).

Burada belirtilmesi gereken husus elçi Hacı Han ve maiyeti İran'a dönerken geçtiği menzillerde tayinat tedarikinin zor ve ağır gelmesinden dolayı, her menzilde alınan ürünlerin bulunduğu sancağın kazalarına eşit şekilde bölüştürülmesi konusunda emirler gönderilmiştir(BOA.C.HR.00025.01217.001). Elçilik heyetinin Hüdavendigar eyaletinde bulunan Torbalı, Göynük, Taraklı menzillerinde yapılan 2 günlük konaklama ve tayinat masrafı tüm sancak ahalisine bölüştürülmüş, ayrıca Tuzla kazasının üzerine düşen 420 gurus Tuzla Halkı ödemeyiz diye vermekte inat ettiklerinde Tuzla kadısı Seyyit Hasan Efendi durumu İstanbul'a bildirip, meblağın tahsili için Hüdavendigar sancağı mütesellimine ferman gönderilmesini istemiştir(BOA.C.HR.00025.01217.001). Ancak Tuzla ahalisinin kendilerinin avarız-i divaniye ve tekalif örfiye'den affedilmiş olduklarını ifade etmeleri üzerine durumun yine incelenmesi için Hüdavendigar sancağı, Bursa, Göynük, Taraklı kadılarına emir verilmiştir(BOA.C.HR.00025.01217.001).

8. SONUÇ

Osmanlı Devleti'ne gelen yabancı elçiler sınıra girer girmez bir mihmandar tayin edilir, onun refakatinde İstanbul'a getirilirlerdi. Bu nedenle 1740 yılında Osmanlı Devleti'ne gelen Nadir Şah'ın elçisi Hacı Han ve maiyetinin Osmanlı sınırına dâhil olduğu andan itibaren İran'a dönene kadar bütün masrafları da devlet tarafından görülmüştür. Osmanlı Devleti Hacı Han'ın karşılanmasında Devletin büyüklüğüne ve cömertliğine yakışır bir şekilde davranmıştır. Misalen karşılanan yiyeceklerde yalnızca elçilerin karnını doyurması düşünülmemiş devletin cömertliğinin de görünmesi arzu edilmiş bu amaçla gül suyundan, Zencefile ve çeşitli baharatlara kadar her türlü ihtiyaç karşılanmıştır. Keza bu durumu Hacı Han dönüş yolculuğu için izin istediği sırada dile getirmiş devletin ikramları için müteşekkir olduğunu ifade etmiştir. İstanbul'a gelen elçi Hacı Han ve maiyeti geliş-dönüş yolculuğu sırasında aynı yol güzergâhı kullanılmamıştır. Elçi ve maiyetinin İran'dan İstanbul'a geliş yolculuğu sırasında Anadolu'nun sağ kol güzergâhı üzerinden İstanbul'a ulaşmış, İran'a dönüş yolculuğu sırasında ise Anadolu'nun sol kol güzergâhı üzerinden gitmeleri emredilmiştir. Bunun nedeni de elçi ve maiyetinin Günlük ihtiyaçlarının maliyetinin sadece bir güzergâhtaki kazalara yükletilmemesi içindir. Elçi Hacı Han ve maiyetinin geliş-dönüş yolculuğu sırasında günlük ihtiyaçları elçinin mihmandarı Derviş Mehmed Ağa tarafından, bir kısmı uğradığı kaza ahalisinin tekâliflerine takas edilerek, bir kısmı da satın alınarak, karşılanmış, bütün masrafları hesaplandıktan sonra defter haline getirilmiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi (BOA)

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (BOA.TSMA.E.0759)

Nâme-i Hümayûn Defterleri (BOA.A.DVNS.NMH.d.00007)

Ali Emiri Mahmud I (BOA.SMHD.İ.00103.07280)

Balmuhasebe Kalemî ve Bağlı Birimlerine Ait Defterler

(BOA.D.BŞM.d.02423,s.3)

(BOA.D.BŞM.d.2423,s.20)

(BOA.D.BŞM.d.3307)

(BOA.D.BŞM.d.02514.s.3)

Bab-ı Defteri Başmuhasebe Matbah-ı Amire Eminliği

(BOA.D.BŞM.MTE.d.1172.s.1)

(BOA.D.BŞM.MTE.d.1172.s.4)

(BOA.D.BŞM.MTE.d.11072.s.5)

(BOA.D.BŞM.MTE.d.11072.s.6)

(BOA.D.BŞM.MTE.d.11072.s.7)

(BOA.D.BŞM.MTE.d.11072.s.8)

(BOA.D.BŞM.MTE.d.11072.s.9)

Maliye'den Müdevver Defterler Tasnifi

(BOA.MAD.d.21496.s.7)

Mühimme Defteri (BOA.MD.147. H.644.s.164).

Mevkufât Kalemî (BOA.MKF.d.29599.s.2)

Cevdet Hariciye

(BOA.C.HR.00002.00093)

(BOA.C.HR.00011.0520.001)

(BOA.C.HR.00020.00997.001)

(BOA.C.HR.00022.01070.001)

(BOA.C.HR.00025.01217.001)

(BOA.C.HR.00062.03090.001)

(BOA.C.HR.00084.02608.001)

(BOA.C.HR.00116.05793.001)

(BOA.C.HR.00144.07199.001)

(BOA.C.HR.00184.09183.001)

(BOA.C.HR. 00186.09267)

Araştırma ve İncelemeler

Adnan, B. (1999). *Mustafa Nazif Efendi'nin İran Elçiliği (1746-1747)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon

Baron Joseph Von, H. *Osmanlı Devleti Tarihi*, (Çev. Vecdi Bürün), (C. XV), İstanbul, Üçdal Yay

Külbilge, İ. (2010). *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı İran Siyasi İlişkileri (1703-1747)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir

Kütükoğlu, M. S. (1989). XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Fevkalâde Elçilerin Ağırlanması, *Türk Kültürü Araştırmaları Prof. Dr. İsmail Ercüment Kuran'a Armağan*, S. 27/1-2, 230-231

Mehman, S. (2010). *Nadir Şah*, Tahran, Nigar Endişe Yay

Münşi, İ. (1377). *Tarih-i Alem-Aray-ı*, (C.3), Tahran, Dünya-yi Kitap Yay

Mustafa, C. (2019). *Sultanın Kapısında: Kudret-Heybet-Adalet (Osmanlı Devleti'nde Yabancı Elçiler)*, Ankara, Gazi Kitap Yay

NurulAllah, L. (1393). *Zendegan-i Nader Şah*,. Tahran, El-hadi Yay

Şemdanizade. (1976). *Mürit-tevarih*, (C.1). İstanbul, Edebiyat Fakültesi Matbaası Yay

Umut, K. (2018). *Nadir Şah Döneminde Afşarlıların Babürlüler Ve Türkistan Hanlıkları İlişkileri (1736-1747)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Vak'anüvis, S. M. (2007). *Subhi Tarihi Sami ve Şakir Tarihleri ile Birlikte 1730-1744*, (İnceleme ve Karşılaştırmalı Metin). (hazır, M. Aydın, Dü.) İstanbul, Kitabevi Yay

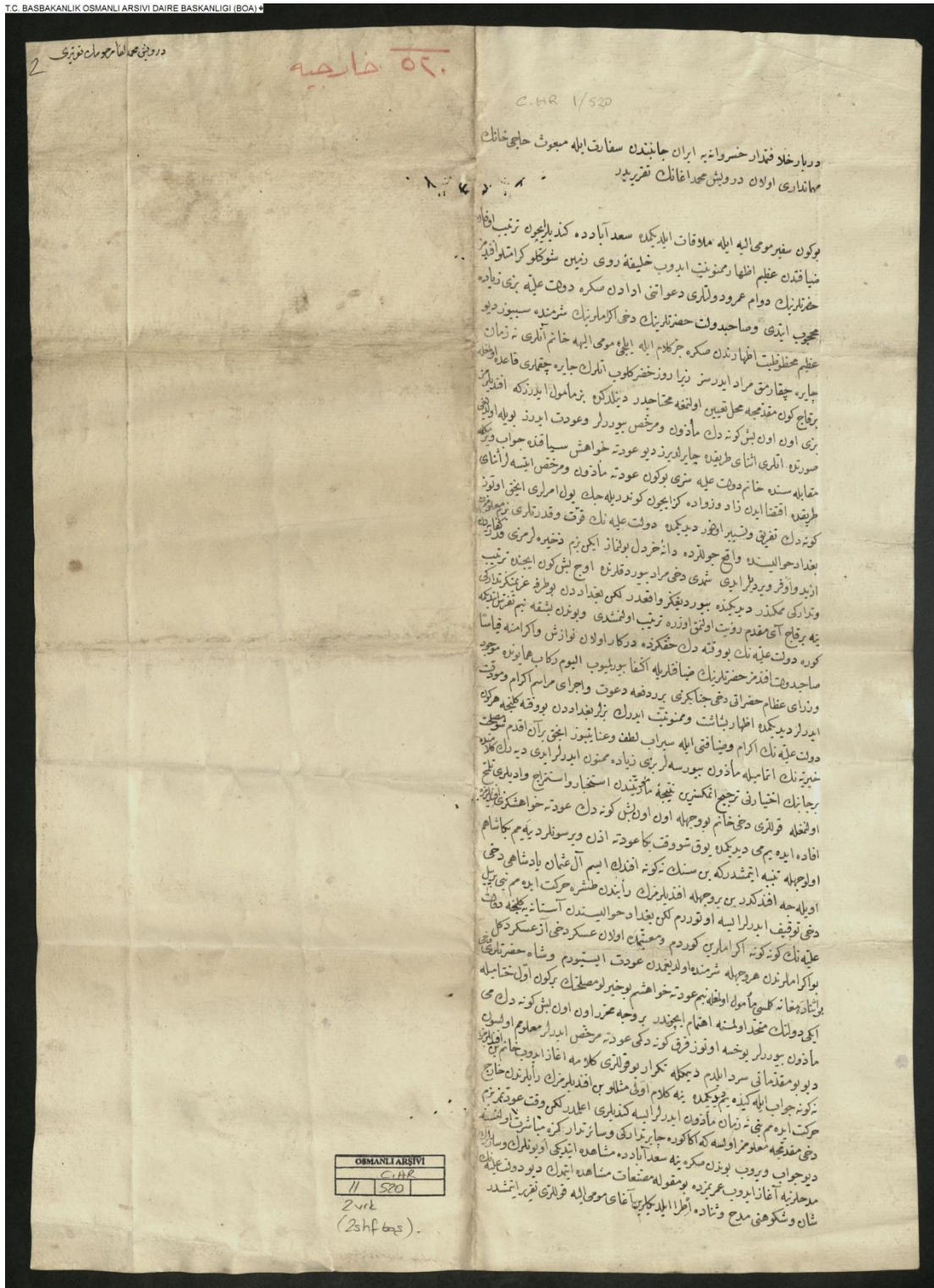
Willem, F. (1387). *Divan ve koşun der 'asr-i Safevi*, Tahran, Agah Yay

Yusuf, H. (1991). *Ulaşım ve Yol Sistemi*, (C.III), DİA, İstanbul

Ekler

EK-1: Elçi Hacı Han Bağdat'dan İstanbul'a Kendisine ve Maiyetine Yapılan İkram ve İltifat İçin Memnun Olduğuna Dair Mihmandar Mehmed Ağa Tarafından Gelen Takrir.

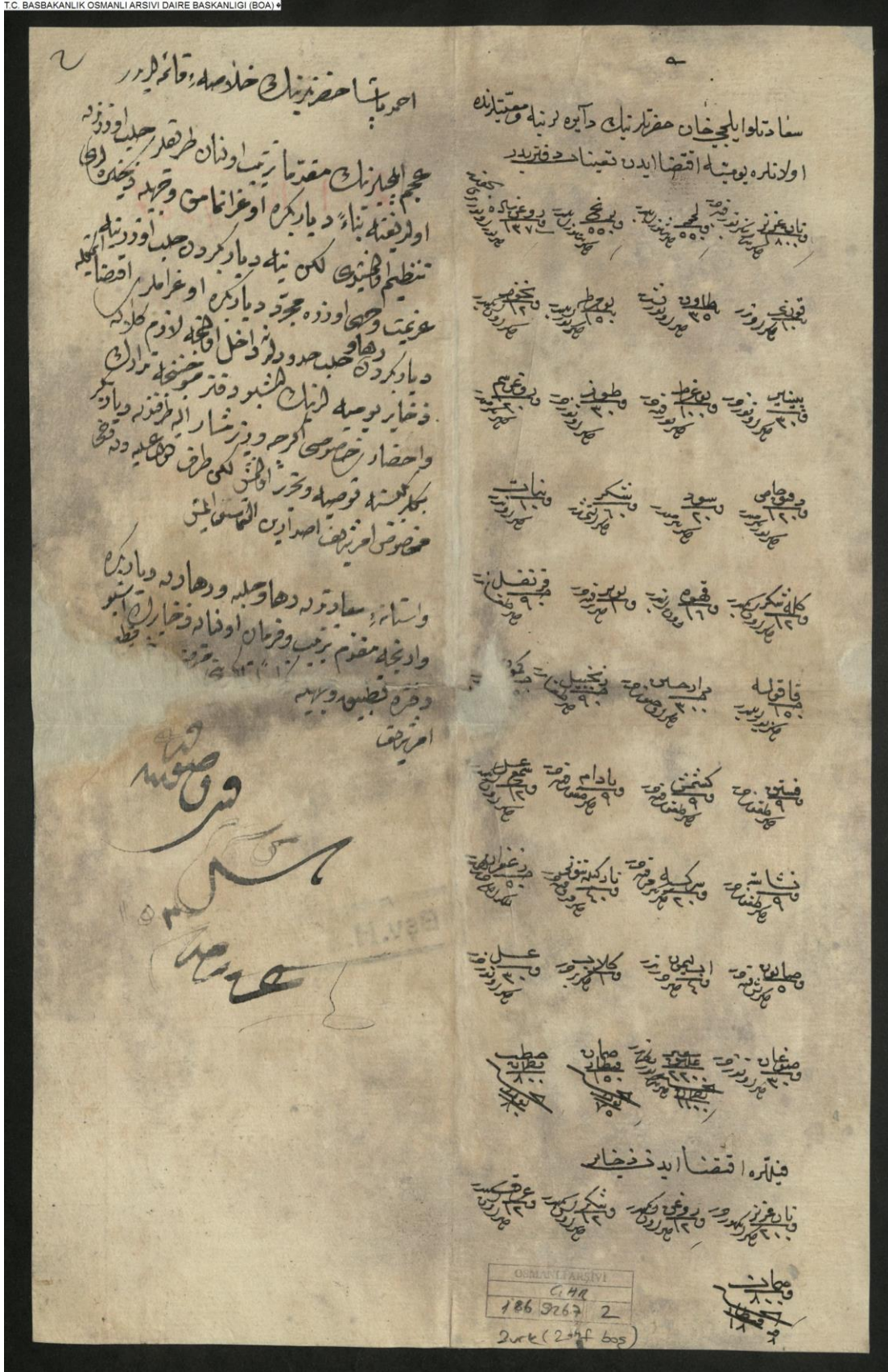
T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

C.H.R. 00011.00520.001

EK-2: Elçi Hacı Han ve Maiyetinin ve Hademesiyle Fillerin Günlük Tayinatının Gececeği Kazalardan Suret-i Tedarik ve İtası Hakkında Talimatı Havi Hüküm.

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAİRE BASKANLIĞI (BOA)

C.HR.00186.09267.002